

Kitabiyat

“Türkiye’de Sinema ve Tesirleri” Üzerine Notlar

M. Bülent VARLIK*

Bu “kitabiyat” yazısı üç bölümden oluşmakta. İlk bölümde, 24 yıl önce yayınlanan bir kitap tanıtma yazısını bazı eklemeler ve düzeltmelerle gözden geçirilmiş olarak yeniden yayınlamaktayız.¹ İkinci bölümde birkaç yıl önce yayınlanan bir kitap hakkında kısa bilgiler aktaracağız. Son bölümde ise konu ile ilgili görüşlerimize yer vereceğiz.

* * *

1895 yılının son günlerinde Paris’te halka açık ilk gösterinin yapılmasından bir yıl sonra, sinema Osmanlı Devleti’ne de girmiştir. Önceleri sarayda yapılan gösteriler daha sonra kitlelere yönelmiş, özellikle II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte İstanbul, İzmir ve Selanik gibi merkezlerde sinema salonları açılmıştır.

Kitlelerin sinemaya olan ilgisinin artışı sonucu bazı süreli yayınlarda sinema üzerine yazılar yayınlanmış, özellikle Fransızca dergiler meraklıları tarafından izlenir olmuş, bu arada *Ferah* (1914), *Temaşa* (1918) ve *Sinema Postası* (1923) gibi sinema ile ilgili dergiler çıkmıştır.²

Türkiye’de sinema konusunda ilk kitap ise Cumhuriyet’in ilanından sonra yayınlanmıştır. Bu eser, 1927’de İzmir Türk Ocağı tarafından yayınlanan ve Ahmed Hikmed’in A. Sluyi(?)’den çevirdiği *Mekteb ve Sinema*’dır. Bunu Sedat Simavi’nin 1931’de yayınlanan *Sesli, Sessiz ve Renkli Sinema* adını taşıyan bir diğer kitap izlemiştir. Kitapta Fransızca kaynaklara dayanılarak sinema üzerine teknik bilgiler verilmekte, dönemin ünlü sanatçıları tanıtılmaktadır. Bu iki kitaptan sonra yayınlanan Hilmi A[dnan] Malik

* İktisatçı - mbvarlik@gmail.com

1 Bu yazının ilk metni için bkz: M. Bülent Varlık; “Türkiye’de Sinema ve Tesirleri/52 Yıl Öncesinden Bir Kitap”, *Video-Sinema*, No: 13, Temmuz/Ağustos-1985, ss: 26-27.

2 Türkiye’de yayınlanan sinema dergileri için bkz: Burçak Evren; *Başlangıcından Günümüze Türkçe Sinema Dergileri*, Korsan yay., İstanbul-1993, ss: 119 ve Ali Özyayar; *Sinemanın Osmanlıca Serüveni*, Öteki yay., Ankara-1999, ss: 39-43.

[Evrenol]'in *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri*³ adlı eseri ise kendi alanında oldukça ciddi bir çalışmanın ürünü olma niteliğini taşımaktadır.

1899/1900 yılında doğan yazar⁴, 1930'lu yılların oldukça verimli kalemlerinden birisidir. İmzasına zaman zaman *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi ile *Türk Yurdu* ve *Ülkü* dergilerinde⁵ rastlanılan yazarın saptayabildiğimiz kadarı ile 14 eseri bulunmaktadır.⁶

Kitabı yayınlayan Kitap Yazarlar Kooperatifi, muhtemelen Türkiye'deki ilk yazarlar kooperatifi olma niteliğini taşımaktadır. 1980'li yıllarda Yazko, Dayanışma, Ayça gibi örneklerini gördüğümüz bu örgütlenme tipinin öncüsüne Cumhuriyet'in ilk yıllarında rastlanması şüphesiz ki ilginçtir.⁷

3 Hilmi A. Malik; *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri*, Kitap Yazarlar Kooperatifi neşriyatı, Ankara-1933, ss: 56.

4 Yazar hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Saptayabildiğimiz kadarı ile ABD Büyükelçiliği'nde müşavir olarak çalışmış, 1932'de Berceste Anter ile evlenmiş ve bu evlilikten 3 çocuğu olmuştur. Bir ara Talim ve Terbiye Kurulu'nda görev yapan Evrenol, III. Dil Kurultayı'na da katılmıştır. *Cep Kılavuzu*'nda geçen kelimelerin İngilizce karşılıklarının belirlenmesine de katkı sağlamıştır. Gökhan Akçura; *Aile Boyu Sinema*, İthaki yay., İstanbul-2004, s: 269'da Evrenol'un "büyük olasılıkla bir öğretmen" olduğunu tahmin etmesine rağmen, her hangi bir dayanağı olmayan bu tahmine katılmak pek mümkün değildir.

5 Yazarın *Ülkü*'nün ilk serisinde yayınlanan yazılarına bir örnek olarak bkz: Hilmi A. Malik; "Kışla ve Köy Terbiyesi", *Ülkü*, No: 3, Nisan-1933, ss: 237-240.

6 Yazarın imzasını taşıyan eserleri onbiri [biri İngilizce olmak üzere] telif, biri derleme, biri çeviri ve biri de daktilo metnidir.

Çocuk ve Ruh Terbiyesi, Hilal Matbaası, İstanbul-1926, ss: 87.

Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz, Köyhocası Matbaası, Ankara-1931, ss: 45.

Türkiye'de Suçlu Çocuk/İçtimai Dertlerimiz, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara-1932, ss: 151.

Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti, Burhanettin Matbaası, İstanbul-1932, ss: 148.

İnkılap Yolunda, Kitap Yazarlar Kooperatifi neşriyatı, Ankara-1933, ss: 50.

Annelerin Kızlarına Öğütleri, Ankara Halkevi yay., Ankara-1933, ss: 24.

Türkiye'de Sinema ve Tesirleri, Kitap Yazarlar Kooperatifi neşriyatı, Ankara-1933, ss: 56.

Revolutionary Turkey, Librairie Hachette yay., Ankara/İstanbul-1936, ss: 148.

Elmadağında Memiş, Haşet Kitabevi yay., Ankara-1940, ss: 18.

Dinin Kalkanması, Haşet Kitabevi yay., Ankara-1953, ss: 20.

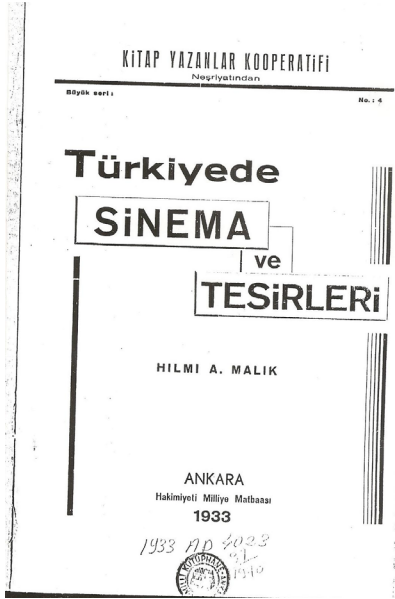
Osmanlıca-Türkçe-İngilizce Lûgat, 1958, (daktilo metni).

Dinde Tefekkür, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul-1962, ss: 45.

Gerilikle Savaşan Filozoflar, (derleme), Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul-1966, ss: 31.

Maurice Meaterlinck; *Arı/Esrar Dolu Bir Hayatı*, (çeviri), Çankaya Basımevi, Ankara-1938, ss: 112.

7 Kitap Yazarlar Kooperatifi 1931 yılında kurulmuş ve 1933'te ardı ardına 11 kitap yayınlamıştır. Halk biliminden petrole, nümizmatikten eğitime kadar geniş

Kitabın neden yazıldığı “Başlarken” başlıklı girişte;

Her şeyi avucu içine alan ve yoguran yüce Türk inkılâbı halkın terbiyesinde çok mühim roller oynayan sinemayı başı boş bırakamaz. Türkiye’de gösterilen filmleri kontrolden başka; halkın terbiyesine, siyasî ve içtimâî hayatına doğru umumiyetle takip edilen hedefe çok uygun ve millî filmlerin hazırlanması da inkılâbın hazırladığı yeni mektepler kadar mühim ve lâzımdır.

Nasılki Türk inkılâbı ve halkı çocukların sâğlam ve millî bir terbiye almalarını candan diledi ve bunu kendileri için en büyük bir gaye edinerek verimli mektepleri açtı ve açacaksa,

tesirleri müsbet ve millî filmlerin yapılması ve hazırlanması için de o kadar büyük gayretler ve himmetlerle çalışmaları lâzım ve ehemmiyetlidir.

Bunun ehemmiyetini ve lüzumunu takdir ve idrak eden Avrupa memleketleri, ... bu sahada çok ileri adımlar ata bilmişlerdir. Türk milleti, Türk inkılâbı bunlardan geri kalmaz, kalmaması gayedir (s: 5)⁸

satırları ile açıklanmıştır.

bir yelpazeyi içeren yayınlan hakkında kısa bilgi için bkz: Selim Nüzhet [Gerçek]; “Kitap Yazarlar Kooperatifi Neşriyatı”, *Ülkü*, No: 17, Temmuz-1943, ss: 381-384. Yazar, Evrenol’un kitabını şu satırlar ile tanıtmaktadır:

“Hilmi Malik Beyin bu kitabı çok değerlidir. Ebeveynin ve terbiyecilerimizin dikkat ve alaka ile okumaları lazımdır.

Kitabın başındaki sinemanın tarihçesi, bize gelişi, bizde film sanayi ve bizdeki sinema ve seyirci adedi üzerinde rakamlara müstenit kısımdan sonra kitapta 8-14 yaşındaki 60 ilk mektep çocuğunun bir film hakkında tahrirî suallere verdikleri cevapları tahlil eden esaslı bir tetkik vardır. Kitapta, sebepleriyle, sevilen ve sevilmeyen sinema artistlerinin nisbetleri, filimin propaganda kuvveti, menfi tesirleri izah edilmekte, sinemanın müsbet tesirleri gösterilmekte ve başka memleketlerin ne yaptıkları hakkında da malumat verilmektedir.

Eser pek haklı olarak: “Temiz, sâğlam düşünceli, muayyen millî terbiye akidelerine malik bir cemiyetin kurulması için halkı her gün sinema tesirlerinden kurtarmak cemiyetin en büyük gayelerinden biri olmalıdır” temennisiyle bitiyor.

Tekrar edelim müellif tebriğe, kitap da herkese tavsiyeye layıktır” (ss: 383-384).

8 Tüm alıntılarda metnin dili aynen korunmuş, düzeltme yapılmamıştır.

Daha sonra 11 kısa bölüm yer almaktadır.

Kitabın hazırlanışında nasıl bir yöntemin izlendiği ilk bölümde belirtilmektedir.

İkinci bölümde, dünyada ve Türkiye’de sinemanın tarihi özetlenmektedir. Bu bölümde dikkati çeken nokta, ilk Türk filmi olarak “Pençe” adının verilmesi, Fuat [Özkınay] Bey tarafından filme alındığı ileri sürülen “Ayastefanos’taki Rus Abidesi’nin Yıkılışı”ndan söz edilmemesidir.

Türkiye’de Film Sanayii

“Türkiye’de Film Sanayi” adını taşıyan üçüncü bölümde, ülkede bulunan stüdyolar ve film dağıtıcılarının bir listesi bulunmakta. 1926-1931 yılları arasında ABD’nden ithal edilen filmlerin uzunluğu ve dolar olarak değeri verilmektedir. Bu verilere göre, 1926’da yaklaşık olarak 17 bin dolarlık, 1931’de de 12 bin dolarlık film ithalatı yapılmıştır (s: 10).

Dördüncü bölümde, 1932’de Türkiye’de 130 sinema salonunun bulunduğu, toplam koltuk sayısının 60 bin civarında olduğu belirtilmektedir. Sinema salonlarının 35’i İstanbul’da, 9’u İzmir’de, 5’i Eskişehir’de, 4’ü Adana’dadır. Ankara ve Antalya’da üçer, Adapazarı, Balıkesir, Biga, Bursa, Mersin, Ordu ve Tekirdağ’da ikişer sinema salonu bulunmaktadır (ss: 12-15).

Sinemanın önemli bir propaganda aracı olduğunu belirten yazara göre,

Her sinemanın vasatı istiabını 500 kabul eder ve ülkemizdeki 130 sinemalarda muntazaman ve her gün milli filmler göstermek kabil olsaydı, günde 65.000 ve ayda ise 1.950.00 yurttaşa yeni fikirleri, inkılap fikirlerini aşılacak kabil olurdu (s: 16).

İlk Sinema İzleyicileri Anketleri

Daha sonra gelen bölümlerde, iki ayrı anketin sonuçları detaylı olarak verilmektedir. Sinemanın çocuklar üzerindeki etkisini saptamaya çalışan yazar, ilk ankette 8-14 yaşlarındaki 60 ilkokul öğrencisini *Mustafa* adlı bir Sovyet yapımı filme götürmüş; öğrenciler filmi izledikten 1 ve 52 gün sonra hatırladıklarını yazmıştır. Öğrencilerin yazılarından örnekler veren yazar, aradan iki aya yakın bir zaman geçmesine rağmen, filmin hatırlanma oranının oldukça yüksek düzeyde gerçekleştiğini belirtmektedir. Daha geniş kapsamlı olan ikinci ankette 143 erkek ve 322 kız ilkokul ile 244 erkek ve 211 kız ortaokul/lise öğrencisine sinema ile ilgili sorular yönelmiştir. 1932 ilkbaharında yapılan anketin bulgularına göre; “erkek çocukların % 57’si ya yalnız ve yahut da erkek arkadaşlarıyla; kızların % 80’i aileleriyle ve yalnız % 5’i arkadaşlarıyla sinemaya” gitmektedir (s: 32). Ortaokul ve lise öğrencilerinden erkeklerin % 19’u, kızların % 11’i sinema yıldızına benzemek istemektedir (s: 32). Öğrencilerin çoğu sevdiği sanatçıların fotoğraflarını saklamakta, bazen

de asmaktadır (s: 33). Amerikan, Alman, Fransız ve Türk sanatçıları seven öğrencilerin önemli bir bölümü çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan sinema ile ilgili yazıları yakından takip etmektedir. En çok okunan yayınlar arasında *Cine Mirroir* (Fransızca) ve *Holivut* dergileri ile *Vakit* gazetesi başta gelmektedir (ss: 34-55).

Filmin Propaganda Vasıtaları ve Kontrolü” başlığını taşıyan yedinci bölümünde dönemin önde gelen beş gazetesinin; *Milliyet*, *Cumhuriyet*, *Vakit*, *Akşam* ve *Son Posta*’nın çeşitli sinema haberlerine sayfalarında % 1,8-6 arasında yer verdiği belirtilmektedir. Yine aynı bölümdeki bilgilere göre, Türkiye’de satılan yabancı sinema dergileri arasında Fransız dergileri başta gelmektedir. 1932’de 12 Fransız dergisinin toplam satış miktarı 3.825’tir. Beş Alman dergisi 400, beş İngiliz dergisi 431 ve üç ABD dergisi 56 adet satılmaktadır (s: 39).

Sinemanın Olumsuz Etkileri

Sekizinci bölümde sinemanın olumsuz etkileri tartışılmaktadır. Filmlerin çocukların psikolojik yapısı üzerinde etkisi olduğunun, çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar ile kesinlikle ortaya çıktığını belirten yazara göre;

Küçük çocukların ve ilk mektep çağındaki çocukların çok defalar yetişmiş gençlik ve büyükler için hazırlanan filmleri gördükleri vakidir. Halbuki bu gibi filmler küçük çocukların menfi terbiyesine hizmet eder. Şüphe yok ki, küçük çocukların üzerinde en fazla tahribat yapan filmler kabalık, sertlik ve şiddet gösteren filmlerdir... Bu vazifeleri ihtiva eden filmler çocukları rahatsız ettikten başka hayatta çekingen ve korkak bile yaptığı vakidir.

Binaenaleyh küçük çocukların harbi, esrarı şekaveti gösteren yani sertliği, kabalığı ve şiddeti temsil eden filmleri görmekten menetmeli. Çocukları gece sinemalarına sokmamalı. Sabah ve akşam matinelere devam eden çocukların % 99’u sinemanın en ucuz mevkilerinde oturmaları, ayrıca tetkike değer bir meseledir. Çünkü, perdeye yakın ve en önde oturan çocukların zamanla gözleri bozulabilir. Bu hale göre, bugünkü sinema kuvvetli bir kontrol altına girmelidir ki, milli müesseselerin verdiği ve vermek istediği terbiye ile çarpışsın.

Dışarıdan gelen sinema filmlerini daima gören Türk çocukları ve gençliği haricin mütemadi ve her türlü tesirleri altında kalacağı pek tabiidir. (ss: 42-43)

Yine aynı bölümde, yazar sinemaya gidenleri çeşitli sınıflara ayırmaktadır. Bu sınıflar şunlardır:

1. Her filmi görenler: Bunlar için sinema bir eğlence veya vakit geçirmeden fazla hastalık halini almıştır. Bu müdavimlerin % 98’ini gençlik teşkil eder.
2. Her hafta sonu filmlere gidenler.

Bunlar yeni bir şey görmek, eğlenmek için sinemalara giderler, 3. Üçüncü bir sınıf halk da yalnız iyi ve methedilen filmleri görmek için sinemaya gider. 4. Dördüncü sınıf bir halk ise filmde bulunan halkı seyretmek için gider, 5. Beşinci sınıf bir halk ise sevişmek için sinemaya gider. Bunlar, sinemanın en gerilerini, localarını ve karanlık yerlerini tercih ederler (ss: 43-44).

Sinemanın Olumlu Etkileri

Daha sonraki bölümde sinemanın olumlu etkileri üzerinde durulmaktadır. “Eyi ve müsbet filmler”in çocukların ve halkın bilgisini artıracacağı;

Gazinin halkla teması, kuvvetini halktan alması, halkı sevketmesi, halkın heyecanı, Gazinin düşmanla savaşı ve onu ülkeden çıkarması, harp meydanlarında muvaffakiyetleri, Meclisteki geri ve karanlık zihniyetli şahıslarla mücadelesi, muvaffakiyeti, Türk Cumhuriyeti’ni kurması ve daha sonraki içtimai, siyasi ve iktisadi inkılapları gösterecek filmler[ın]

bu konulara “pek büyük bir merak uyandıracığı” ileri sürülmektedir (s: 45). Özellikle köylülerin eğitilmesinde sinemanın büyük önemi olduğunu vurgulayan yazar, okullarda bazı derslerin sinema yardımı ile daha iyi öğretilebileceğini belirtmektedir.

Onuncu bölümde İspanya, Fransa ve Sovyetler Birliği’nde “sinemanın halkı ve mektep talebesini uyandırmak ve terbiye etmek hususunda oynadığı roller” (s: 48) irdelenmektedir. Yazara göre özellikle;

Sovyet Rusya’da son on iki sene zarfında sinemanın oynadığı rol tetkike değer. Sovyet Ruslar her şeyde yaptıkları gibi sinemayı da ‘sanat sanat içindir’ küflü nazariyesinden kurtararak ‘sanat halk içindir, insanlara hizmet içindir, milletleri muayyen hedeflere doğru yürütmek içindir’ nazariyesini kabul ettirdiler(s: 50).⁹

Genel bir değerlendirmenin yapıldığı son bölümde ise; sinemanın kitle terbiyesinde çok mühim rolü bulunduğu, kitle üzerinde olumsuz etkileri olabilecek filmlerin “sıkı bir kontrol”den geçirilmesinin gerektiğini vurgulanmaktadır. Yazara göre;

Temiz, sağlam ve düşünceli bir cemiyetin kurulması, muayyen milli terbiye akidelerine yaratmak, onları çocuklara ve halka aşlamak ve böylece milli kültürü harici tesirlerden korumakla

9 Sovyetlerin devrimden sonra kitle iletişim araçlarından yararlanma yöntemleri, dönemin Türk aydınlarını oldukça etkilemiştir. Kitlenin eğitilmesinde radyonun kullanılması üzerine Sovyet deneyiminden yararlanılmasını öneren bir görüş için bkz: A. Refik Sıtkı; *İnkılap Psikolojisi*, Kader Matbaası, İstanbul-1934, ss: 97-99. Aynı metin Bülent Varlık; “Türkiye’de Radyo Yayınlarının İlk Yıllarına İlişkin Üç Belge”, *İletişim*, 1881/1, ss: 224-227’de yayınlanmıştır.

kabildir (s: 53)

ve bu hedefin gerçekleşmesi için “milli film”lerin yaratılması zorunludur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan *Türkiye’de Sinema ve Tesirleri* adlı kitabın hem Türk sinema tarihi, hem de Kemalizm’in kitle iletişim araçlarına yaklaşımı açısından önem taşıdığı bir gerçektir.

* * *

Şimdi, birkaç yıl önce yayınlanan bir kitaba kısaca değinmek istiyoruz: *The Turkish Cinema in the Early Republicans Years*¹⁰ adını taşıyan eser ABD Büyükelçiliği’nin Türkiye’de sinema ile ilgili resmi belgelerini içermekte. Bu belgelerin en önemlisi de, ABD Büyükelçiliği’nin ikinci katibi Eugene M. Hinkle’in imzasını taşıyan 1 Temmuz 1933 tarihli “The Motion Picture in Modern Turkey” başlıklı bir rapor.¹¹

Rıfat Bali, elinde kesin bir kanıt olmasa da Evrenol’un eserinin bu rapordan “intihal” olabileceğini ileri sürmektedir. Ama, yine Rıfat Bali, Evrenol’un, Hinkle raporunda sözü edilen saha araştırmasına katılmış olabileceğini de kabul etmektedir. Sanırım, Rıfat Bali, bazı “esneklik”ler gösterse de biraz “katı” bir sonuca varmaktadır.

Neden? Bunun yanıtını son bölümde açıklamaya çalışacağız.

* * *

Son söz olarak şunları söyleyebiliriz: Evrenol tarafından kaleme alınan *Türkiye’de Sinema ve Tesirleri* adlı kitabın Hinkle imzasını taşıyan raporun bir özeti olduğu açıktır. Bu konuda bir şüphe yok.

Ancak, kanımızda Hinkle’in imzasını taşıyan raporun önemli bir kısmı ya da en azından anketler ile ilgili bölümleri Evrenol tarafından hazırlanmıştır. Zaten, Evrenol da kitabında anketler ile ilgili olarak;

Maarif Vekaleti’nin müsaadesi, Ankara Maarif Müdüriyetinin ve bir çok büyük ve küçük mektep müdürlerinin ve muallimlerinin, tanıdık ve dostların yardımı ve muzaharetile 1932 senesinin başlangıcında Ankara’da ilk, orta ve lise mektep talebesine sinema filmlerine dair sualler dağıttım ve iycap eden izahatı vererek suallere cevaplar yazıldı ve toplatıldı. Bu sualler üzerinde sarf edilen uzun bir zamandan sonra neticeler tespit edildi (s: 6).

bilgisini vermektedir.

10 *The Turkish Cinema in the Early Republicans Years*, (haz: Rıfat N. Bali), The ISIS Pres, İstanbul-2007, ss: 297.

11 Aslı 217 sayfa olan bu raporun 8 sayfalık bir özeti için bkz: Orhan Duru; *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet yay., İstanbul-1978, ss: 238-246.

Çeşitli kaynaklardan yaptığımız araştırmalar sonucu Evrenol'un 1932 yılında ABD Sefareti'nde müşavir olarak çalıştığı ortaya çıkmıştır.¹² Zaten elçilikte görevli olmayan birisinin bu rapora ulaşmasının düşünülmeceği de ortadadır. Ayrıca, Evrenol, 1936 yılında *Revolutionary Turkey* adlı bir kitap yayınlamıştır ve kitabın önsözünü 1933-1936 yıllarında Ankara'da görev yapan ABD Büyükelçisi Robert P[et] Skinner (1866-1960) yazmıştır. Sanırsanız, bir ABD Büyükelçisi'nin ülkesinin resmi bir raporunu özet halinde de olsa, bir anlamda “çalarak” kendi adıyla yayınlayan personeline böylesine bir “jest”te bulunması da pek düşünülemez!

Bu arada bir not düşelim: Evrenol'un 1932 yılında yayınlanan *Türkiye'de Suçlu Çocuk* adlı kitabı da anketlere dayanmaktadır ve Türkiye'de bu konuda yapılan ilk çalışmadır. Buradan Evrenol'un anket düzenleme ve değerlendirme konusunda yetkin bir kişi olduğu sonucunu çıkarabiliriz; ama hemen belirtelim bu çalışmanın kapsamı/içeriği ABD Büyükelçiliği tarafından mı belirlenmiştir, işte bunu en azından şimdilik, bilmiyoruz!

Kanımcıca, Evrenol, belki de çok büyük bir kısmı kendisi tarafından hazırlanan bir raporun özetini kendi adıyla yayınlamakta bir sakınca görmemiştir. Yine kanımcıca, ABD Büyükelçiliği de burada bir kasıt sezmemiştir. Ama, bütün bunlar, gönderilen Hinkle imzalı raporun “içeriği”nin Evrenol tarafından belirlendiğini de göstermez¹³.

En son söz: Muhtemelen “dış güçler” tarafından “biçimlendirilse” de *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* adlı eserin ülkemizde sinema sosyolojisi üzerine kaleme alınmış ilk eser olduğunu ileri sürmek kanımcıca pek yanlış olmayacaktır.

12 Bu bilgiye çeşitli internet sitelerinden ulaşılmıştır. ABD Büyükelçiliği Halkla İlişkiler Birimi'ne yaptığımız başvuru sonucunda ise kayıtlarında bu isimde birisinin bulunmadığı yanıtı verilmiştir.

13 Bilindiği gibi, Birleşik Krallık, her yıl dünyanın dört bir yanındaki konsolosluklarına “standart” bir form göndererek doldurulmasını ister. Bundan kasıt, uluslararası düzeyde rahat karşılaştırma yapmaktır. Benzeri bir uygulamanın ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapıldığını düşünmek yanlış olmaz. Bir diğer deyişle, ABD Dışişleri Bakanlığı 1932 yılında bütün büyükelçilik ve konsolosluklarına belirli sorular içeren bir “anket formu” göndermiş olabilir!